

BUREAUS VOOR ONTMOETING MET MOSLIMS

Rooms Katholieke Kerk in Nederland: Berry van Oers bvoers@rkk.nl

Postbus 13049, 3507 LA UTRECHT. Tel. (+31)030-2326936

Rooms Katholieke Kerk in België: ROMC Kerkwerk Multicultureel
SamenlevenHuidevettersstraat 165 B1000 Brussel Tel.+3225028101

Protestantse Kerk in Nederland: Jan Post-Hospers

Postbus 8506, 3503 RM Utrecht Tel. (+31) 030-8801880

REDACTIE:

Alper Alasag

Ton Crijnen

Hans Haafkens

Simon Lambregs simon.lambregs@skynet.be

Nico Landman

Berry van Oers (kernredactie)

Piet Reesink (eindredactie) preesink@hetnet.nl

Gé Speelman

Esther Struikmans (kernredactie)

Abonnementen 2014 : (4 nummers)

Binnenland: 19,95 €

Buitenland : 25,25 €

Losse nrs. : 5,70 € plus porti

website

<http://begripmoslimschristenen.jouwweb.nl>

Abonnementen worden telkens verlengd met het
volgend kalenderjaar als opzegging niet heeft
plaatsgevonden. Opzegging dient in het voorgaande
jaar vóór 1 november schriftelijk te zijn geschied.

Lay-out : P. Reesink

Advertentietarieven op aanvraag.

ADMINISTRATIE, abonnementen, nabestellingen:

Secretariaat RK Kerkgenootschap in Nederland

Financiële administratie

Postbus 90.189

4800 RN Breda

Tel. 076- 522.34.44

Email: secretariaat@bisdombreda.nl

Voor het overnemen van artikelen is toestemming van de uitgever nodig

“Ideas have legs”. Mensen ook. Wat gebeurt er met hun godsdienst, als mensen migreren? Vaak werd en wordt de godsdienst verspreid door missionarissen en zendelingen. Deze verbreiding lijkt ingehaald te worden door nieuwe ‘volksverhuizingen’. Welke processen maakt de islam door bij vestiging door immigratie? J. Nielsen schetst hiervan de grote lijnen. De grenzen van islamitische organisaties zijn minder scherp dan onze definities beweren. In hoeverre blijven islamitische transnationale bewegingen verbonden met hun bron van ontstaan? Sezgin beschrijft de Hizmet-beweging van Gülen. Het wemelt in Birmingham van Indiase en Pakistaanse mystieke ordes. P. Lewis beschrijft de impact hiervan op de lokale bevolking. Twee interviews laten zien hoe leden van een transnationale beweging zich opstellen t.o.v. hun internationale betrokkenheid.

Leerhuis	bl. 52
Over grenzen heen, J. Nielsen/ P. Reesink	bl. 55
Islamitische tradities in Groot Britannië, Ph. Lewis/ J. Post Hospers	bl. 62
De Hizmet beweging, I.M Sezgin / M. van Laar	bl. 72
De Navigators, interview door E. Struikmans	bl. 78
Gülen motiveert, meer niet. Interview door Ahmet Kaya	bl. 80
Boeken	bl. 83
Van her en der	bl. 88

Leerhuis

Oproep tot verzoening in Irak

Religieuze leiders doen een gezamenlijke oproep om geweld in naam van religie te stoppen.

Amman, 24 Juli 2014

Onlangs hebben we met afschuw berichten gelezen over christenen die werden gevraagd om de stad Mosoel binnen 48 uur te verlaten. We hebben ook gehoord dat christelijke heilige plaatsen en hun symbolen geprofaneerd werden, kerken gebombardeerd en een kruis verwijderd uit de kathedraal St Ephrem, de zetel van het Syrisch Orthodoxe aartsbisdom in Mosoel.

Deze handelingen betekenen een verschrikkelijke schandvlek op de trotse traditie van pluralisme in een gebied dat het tehuis is geweest van de Chaldese, Assyrische en andere christelijke kerken voor meer dan 1700 jaar. De vernietiging die dit geweld heeft veroorzaakt heeft alle diverse bevolkingsgroepen die samen Irak vormen diep geraakt: De Turkmenen, de Yezidi's¹, de soennieten, de sji'ieten, de Koerden en tientallen duizenden Arabische gezinnen die zijn losgerukt van hun wortels in de regio wegens gevaar voor hun leven. Deze verschrikkingen gaan dagelijks door en vinden plaats na een periode van wrede gevechten in Syrië. De Verenigde Naties schatten dat vandaag één op de drie Syriërs dringend humanitaire hulp nodig heeft. We kunnen niet aan de zijlijn blijven staan en toekijken zonder iets te doen, terwijl de levens van de meest kwetsbaren, onze vrouwen en kinderen, vernietigd worden in naam van een godsdienst.

We zien ook met zorg de aanhoudende toestand in Israel en Gaza. En, als we voor een ogenblik aan de vreselijke toestand voorbijgaan, zijn wij bedroefd omdat de naam van religie wordt aangeroepen om het moorden van gewone mensen te rechtvaardigen. Beweringen van jonge mensen op de sociale media die het doden van onschuldige levens rechtvaardigen als 'geboden van God', getuigen er-

¹ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Jezidi's> (noot van de red.)

van dat de druk om te leven onder de dreiging van geweld het verstand en het morele kompas kunnen doen verschrompelen van niet alleen militairen of machthebbers maar ook van gewone burgers. We moeten al het mogelijke doen om het geweld te stoppen, ook al wordt het aantal doden elke dag groter. Nu, meer dan ooit, moeten we ons het citaat van de profeet Maleachi 2: 10 in herinnering brengen: “ Hebben we niet allen één vader?”

In deze verwarde tijd waarin we getuige zijn van een ongekeerde morele crisis, zouden we ons de islamitische begrippen van *haqq al hurriya* en *haqq al karâma* moeten herinneren, het recht op vrijheid en het recht op menselijke waardigheid, rechten die mensen van elk geloof moeten kunnen uitoefenen. Om de Koran te citeren, soera 17 al-Isrâ’ vers 70: “Wij hebben de kinderen van Adam geëerd (*karramnâ*) en Wij hebben hen op het vaste land en de zee gedragen...”². Het zou ons betamen om de woorden van Rabbi Magonet in herinnering te brengen. Hij citeert de *hallel*³: “Om uit de benauwdheid te komen riep ik God aan. Hij antwoordde mij met een bredere visie. Dank de Eeuwige, Hij is goed want Gods liefde is *la olam*⁴ voor de hele wereld”

We zouden nauwlettend naar de woorden moeten kijken van Paus Franciscus die hij sprak m.b.t. Mosoel. “Moge de God van vrede in iedereen een authentiek verlangen naar vrede en verzoening aanwakkeren. Geweld kan niet met geweld overwonnen worden. Alleen vrede kan geweld verslaan.”

Religieuze leiders en hun volgelingen moeten kracht putten uit de ethische voorschriften die in de loop van onze beschavingen zijn vastgelegd. Als mensen zich tot hun religieuze leiders richten voor advies, moeten ze geen starre uitspraken krijgen die gehaald worden uit een misinterpretatie van een religieus geloof. Ze zouden eerder in staat moeten zijn hun inspiratie te halen uit heldere ethische normen die sinds tijden zijn vastgesteld, normen die voortkomen uit de tijdloze

---

² D.w.z Wij hebben voor transport gezorgd op aarde en op zee. (noot van de red.)

³ Lofpsalmen ps.113-118 of/en 145-150) (noot van de red.)

⁴ Andere mogelijke vertaling ‘voor altijd’ (noot van de redactie)

begrippen van gerechtigheid, compassie, gastvrijheid en verbeelding. In deze geest doen we een beroep op makelaars in macht in Mosoel, de regio van het Midden Oosten, en over de heel de wereld dat heilige ruimtes, zowel voor de beoefening van de eredienst als in ons hart, geen locaties mogen worden die ons scheiden van elkaar. Integendeel, dit zouden plaatsen moeten zijn van dialoog en gesprekken met elkaar zodat we de waarden kunnen herkennen van de menselijke waardigheid en solidariteit, die wij allen onderschrijven. We kunnen elkaar alleen maar begrijpen als we zo met elkaar in gesprek gaan.

Nu meer dan ooit wordt het tijd dat we gehoor geven aan de woorden uit de Koran: soera 2 Al Baqarah, vers 256: “Er kan geen enkele dwang zijn in de godsdienst”. Als we deze oproep tot verzoening negeren, zullen houdingen verharderen en zullen we zien hoe de bevolking van Irak uit elkaar wordt gerukt, binnen de moslim gemeenschap en onder mensen van verschillende godsdiensten in de regio. We kunnen niet toestaan dat deze tragedie plaats vindt in een land dat de bakermat is van een van ’s werelds oudste beschavingen. We zijn dat verschuldigd aan Mesopotamië.

Ondertekend door:

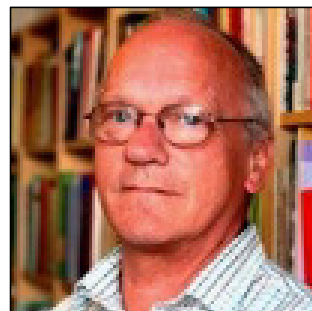
- Z.K.H Prins Hassan bin Talal, Stichter en voorzitter van het Koninklijk Instituut voor Interreligieuze Studies en Intercultureel Onderzoek en Dialoog. (FIIRD)
- Hr. Jamal Daniel, medestichter, vicevoorzitter en beheerder van FIIRD
- Hoofdrabbin René-Samuel Sirat, medestichter en secretaris van de FIIRD
- Mgr Michael Fitzgerald, lid van FIIRD
- Z.Em. Metropolitaan Emmanuel van Frankrijk (Oecumenisch patriarchaat), lid van FIIRD
- Dr. William Vendley, Secretaris Generaal van Religies voor Vrede
- Dr. Ahmed Al Kubaisi, Stichter van de Vereniging van Acadeici, Irak
- Dr. Ahmed Abbadi, Secretaris Generaal van de Liga van Moslim academici in Marokko

Over grenzen heen

Door Jørgen Nielsen

Verlag door P. Reesink

Jørgen S. Nielsen is Professor Islamitische Studies aan de Universiteit van Kopenhagen. In Oktober 2007, kreeg hij een leerstoel (gefinancierd door het Deense National Research Foundation) voor een vijfjarig onderzoek binnen de Faculteit Godgeleerdheid, waar hij tot voor kort het Centrum leidde voor *European Islamic Thought*. Hij behaalde diploma's in het Arabisch en Midden-Oosten Studies aan de School van Oosterse en Afrikaanse Studies, Londen, en een doctoraat in de Arabische geschiedenis aan the American University van Beirut. Hij concentreerde zijn onderzoek naar de situatie van moslims in Europa met speciale belangstelling voor het islamitische debat over religieus pluralisme en de betrekkingen met het Westen. Ook werkte hij als consultant voor het voorzitterschap van de EU en de Raad van Europa voor religieuze minderheden, en de Deense, Zweedse en Britse ministeries van Buitenlandse Zaken voor Islam en Europa.

Transnationale bewegingen

J. Nielsen gaf tijdens de Journées d'Arras een lezing in Birmingham in juni 2014 over Migranten Bewegingen van moslims over grenzen heen. (Transnational movements), die de eindredacteur van Begrip hier samenvat. Voor statistieken en kaarten verwijst hij naar Brill's jaarlijkse dure uitgave van Yearbook of Islam.

De spreker wil slechts grote lijnen aangeven waarlangs transnationale bewegingen van migranten en moslims plaats vonden of vinden.

Deze processen bestaan uit fasen, waarbij fase 1 niet noodzakelijkerwijze afgelopen is voordat fase 2 begint. Ze lopen soms door elkaar. Ook elk land en elke tijd heeft, historisch en geografisch gezien, zijn eigen fasen. Want migratieprocessen vinden plaats op verschillende tijden, in verschillende landen. Ook onze klassie-

ke indeling van West- en Oost Europa moeten we achter ons laten en eerder spreken van Centraal Europa.

Fase 1 Deze fase kunnen we de periode van immigratie en vestiging noemen. Dit geldt bijv. voor Polen en Bulgarije, waar sinds het einde van de koude oorlog immigratie is toegenomen uit dezelfde traditionele landen waaruit moslims vertrokken naar West-Europa zoals o.a. Pakistan, Noord-Afrika en Turkije. Maar daar waar in West Europa eerst immigratie is en dan vestiging, gebeurt in Oost Europa het tegenovergestelde: eerst vestiging en dan immigratie.

Voor de eerste fase zie ik twee hoofdoorzaken voor het organisatieproces. De eerste is lokaal. Het vragen om en oprichten van koranscholen en gebouwen voor de eredienst, vooral voor het vrijdagsgerechtigd maar ook voor door de week. Hierbij hoort ook de vraag naar een voorganger, die het gebed kan leiden. Nadat de poorten van de immigratie waren gesloten, in 1962 voor Groot Brittannië en in 1974 voor Europa, kwam de familiehereniging op gang. Met de komst van kinderen kwam de vraag naar koranscholen. Deze werden niet opgericht vanuit de moskeeën want die waren er nog nauwelijks evenmin als de benodigde financiën maar vanuit de zgn. garage- of huiskamermoskeeën.

Hierna volgde al snel het begin van de vestiging door de tweede factor of oorzaak van internationaal karakter. Deze bestaat uit de islamitische instellingen en bewegingen. In sommige gevallen is de staat hiervoor verantwoordelijk zoals bij Turkije en Marokko. De Marokkaanse staat wilde een band houden met de diaspora-Marokkanen. Turkije wilde op het eind van de jaren zeventig en vooral in 1982, toen daar een bijna een burgeroorlog heerste, de Turkse migranten blijven controleren, precies zoals Algerije dat deed voor de Algerijnse migranten in Frankrijk tijdens de bevrijdingsoorlog (1954-1962) en later in de jaren negentig. Beide landen richtten 'safe-houses' op. Zo controleerde de Turkse Diyanet (Bureau voor godsdienstzaken) dankzij de Duitse wet op verenigingen de Turkse migranten. De Diyanet kon immers infiltreren in de Suleymanli- verenigingen en er dan een stichting van maken zodat er geen democratische controle meer was. Dit gold ook voor Nederland, België en enigszins voor Frankrijk.

Andere staten zoals Pakistan wilden of konden geen invloed op hun migranten uitoefenen of vanwege gebrek aan belangstelling of vanwege een chaotische toestand in eigen land. Dit vacuüm werd gevuld door onafhankelijke bewegingen van het Indische subcontinent, soms door de staat gecontroleerd, soms de staat controlerend: de Deobandi's en Bareilvi's, de Djamâ'at Islami gingen hun landgenoten achterna en richtten organisaties op met geld van het thuisland. Zo kregen ze vaste voet en controle door in te gaan op de noden en wensen van de migranten. Vraag en antwoord van de gemeenschap kwamen bij elkaar. Deze beïnvloeding door de staat of door onafhankelijke bewegingen ging soms tegelijkertijd zoals in het geval van Algerije en Turkije. Voor Turkije waren het de Nursi's, Suleymanci's en Milli Görüş die onafhankelijk opereerden of zelfs tegen de staat in. Al deze bewegingen kwamen met of na de migratie.

Bewegingen zonder band met migratie

Er zijn echter ook transnationale organisaties die geen band hadden met migratie bijv. de Moslim Broeders, die zich in Europa installeerden, ook onder niet Arabisch sprekenden. In Aken en München kwamen verschillende varianten van Moslim Broeders. In Frankrijk vestigden zich Moslim Broeders vanuit Algerije, waar ze met de staat overhoop lagen. Elders begonnen oliestaten hun invloed te doen gelden zoals Saoedi-Arabië, de hoeder van de heilige plaatsen Mekka en Medina. Dit laatste land kan via de pelgrimstocht naar Mekka en door studiebeurzen voor een theologische studie op een andere manier invloed uitoefenen, dus door een vorm van dienstverlening.

Er is slechts één beweging die de nationale grenzen overschrijdt: de Gülen-beweging (zie elders in dit nummer) terwijl ze toch Turks blijft in de brede zin van het woord. De Moslim Broeders blijven in de Arabische wereld. De Tabligh beweging slaagde in de jaren tachtig binnen te dringen in Algerije.

Fase 2 Na de vestiging

Ook hier weer kan het beeld verschillen van land tot land, van stad tot stad en zelfs binnen een en dezelfde stad. Hier speelt nog een andere factor, nl de behoefte van de cultus-gemeenschap die om een dienst vraagt. Het antwoord kan lokaal, nationaal of internationaal zijn. Met de tijd en vanwege het tot wasdom

komen van de gemeenschap, worden de behoeften anders: na educatie voor jongeren, zorg voor gezondheid, komen ook ouderen in zicht met problemen van dood, begraven, begraafplaatsen enz. De nieuwe vragen roepen om nieuwe dienstverlening. De dienstverlenende organisaties zijn verantwoording schuldig aan de gemeenschap van gelovigen. Een voorbeeld hiervan is te zien in de manier waarop moslims in Denemarken, Duitsland en Nederland een gedeelte van een (christelijke) begraafplaats proberen te krijgen. In openbare begraafplaatsen zoals in Frankrijk is het 'not done' om mensen in een gereserveerde sectie te begraven op grond van hun godsdienst. Toch is het soms gelukt dat moslimverenigingen land hebben kunnen kopen om een moslim begraafplaats op te richten.

Competitiestrijd om fondsen

Dan komt er een tijd, vooral na 9/11 en in Engeland na 7/7, dat regeringen zich zorgen gaan maken en met veel geld programma's bedenken om moslims in het gareel te houden en zo de publieke orde te kunnen handhaven. In de U.K is er bijv. het Prevention-Program. Elders komen antiterroristische en antiradicaliseringsprojecten, geïnitieerd door regeringen. Maar ook moslimorganisaties werken mee aan deze projecten, soms omdat ze hiervoor extra gefinancierd worden. Er ontstaan zelfs nieuwe moslim organisaties die hun doelen en projecten afstemmen op de subsidies en dus niet meer verantwoording schuldig zijn aan hun achterban maar aan de regering. Als de subsidie stopt, houden ze op te bestaan, tenzij ze nieuwe doelen kunnen formuleren. Er is dus een competitie om fondsen en middelen te verwerven. Dit is niet alleen een financiële maar ook een morele en sociale competitie. De doorsnee moslim, zeker de tweede en derde generatie van moslims, voortgekomen uit de migratie, heeft hiervoor geen belangstelling. Hun zorgen gaan uit naar familie, werk en inkomen.

Wat is 'islamitisch'?

Veel kerken en politici gaan hieraan voorbij en zien alle activiteiten van moslims als 'islamitisch'. Gelukkig zijn er in de laatste tien jaar sociologen die de godsdienst bestuderen zoals deze door mensen wordt beleefd. Een student van mij ontmoette in Kopenhagen een jonge Turkse vrouw die Reiki-genezers (reiki-

master) is en geen enkel contact heeft met moskee of welke islamitische organisatie dan ook. Toch noemt ze zichzelf moslim. Zij had dit doorgekregen van haar grootmoeder, die in een kleine Turkse stad woonde. Zo zijn er veel culturele moslims. Ik schat 50% voor de moslims van Turkse of Algerijnse afkomst. Trouwens wat is een ‘actieve’ of praktiserende moslim? Iemand die eens in de week naar de moskee gaat? Die vijf keer per dag bidt? Of bidt op de feestdagen? Een moslim die vast in de Ramadan? Vele beginnen maar maken de maand niet af. Drinkt iemand wel of geen alcohol? Hier in Birmingham hebben veel oudere Pakistani’s alcoholproblemen. Ze mengen whisky met sinaasappelsap, want zo kun je het niet zien en niet ruiken. Eten ze varkensvlees? Veel Bosnische moslims doen dat.

Shopping

Veel moslims variëren hun moskee bezoek en gaan niet altijd naar dezelfde moskee. Dit geldt voor soefis, Milli Görüs, Tablighi moslims enz. Het is een kleine minderheid die vasthoudt aan een eigen moskee met een bepaalde theologische richting. Veel moslims shoppen op de religieuze markt. Men spreekt zelfs van fatwa-shopping, wanneer moslims net zolang advies zoeken tot zij het gewenste antwoord vinden. Dit fenomeen wordt nog versterkt door het feit dat de laatste 50 jaar gelovigen van allerlei gezindten over hun eigen grenzen heen zoeken en experimenteren. Zo bestaan er moslim Quakers. Dit soort van kruisbestuiving levert ook nieuwe architecturale vormen op voor moskeeën. De bekende imam Tareq Oubrou in Bordeaux wilde een nieuwe moskee stichten die moest laten zien hoe de islam in Frankrijk geïntegreerd is. De gemeenschap echter wilde liever een ‘heimwee-moskee’, een gebouw dat hen aan hun vroegere land van herkomst deed denken.⁵

---

⁵ Zie Begrip 3/2009 bl. 158-161 waar de spanning wordt besproken tussen heimwee-moskeeën en nieuwe vormen van moskeeën. (noot van de red.)

Losse verbanden

Een ander voorbeeld van cross-religieuze beïnvloeding komt uit de soefi-wereld: Sheikh Nazim van Cyprus behoorde tot de Naqshibandi-orde. Hun praktijk van dhikr trok niet zo veel aanhangers. Als de sheikh zelf niet aanwezig was probeerden zijn volgelingen met dansende dervisjen meer aanhang te verwerven. Dus gebruikten ze een ritueel van een andere (mevlevi) orde voor wervingsdoeleinden. De sheikh was dus nodig voor de cohesie van de groep. Waarschijnlijk geldt dit ook voor andere groepen, zelfs de Gülen-beweging kan zich

aanpassen aan de omstandigheden. Je zou kunnen spreken van translokale praktijken.

Individuele predikers

Een welbekend voorbeeld van rondreizende predikers in Franssprekende landen is Tariq Ramadan. Anwar Khalid is een Egyptische prediker. Daarnaast zijn er de t.v. optredens. Sommige satelliet-stations zijn gericht op bepaalde landen zoals Turkije. Er is weinig onderzoek gedaan naar de mate waarin Europese moslim kijkers 'religieuze' satellietzenders bezoeken. Sommige t.v. predikers zijn meer actief op een bepaalde zender zoals Qaradâwî bij Al Jazeera. Hij verschijnt echter ook elders.

Verhouding tot de oemma

Om er achter te komen hoe een organisatie of liever een netwerk denkt, is hun verhouding tot de oemma te bestuderen. Wat verstaan zij onder 'islamitische gemeenschap'? Deze verhouding kan veranderen. Dit gebeurde voor de Pakistanen in de U.K.. In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw was hun band met het moederland nog heel sterk. Dit was af te leiden uit de zaken waarvoor ze manifesteerden of waaraan ze donaties gaven. Voor Pakistanen was dit Kasjmir. De

volgende generatie, vanaf de jaren negentig, liep daarnaast ook warm voor zaken als Tsjetsenië en Bosnië. Zo werd humanitaire hulp verleend aan Bosnië en Kosovo onder Europese moslims. Deze acties kwamen niet van de moskeeën maar van jonge moslims.

De Rushdie- demonstraties brachten jongeren in de straat die nooit in de moskee te zien waren geweest. Deze verandering is waar te nemen in heel Europa.

Vage organisatiestructuur

Dit brengt ons tot de vraag: wat is een islamitische organisatie? Deze mag dan verschillen van een christelijk georiënteerde organisatie -de islam kent immers geen kerkstructuur en geen priesters, tenminste niet theologisch gesproken-maar sociaal gezien is er wel degelijk iets dergelijks. Alleen de structuur is minder duidelijk, vager en flexibeler. Dat lijkt negatief maar de positieve kant is dat dit soort organisaties zich soms beter kan aanpassen bijv. aan de verwachtingen van de Europese setting. Een van de redenen waarom de situatie in de UK zo chaotisch is, komt doordat de UK geen strak georganiseerd religieus systeem kent: het is vooral 'free association'. Moslims volgen dus dit patroon. In Duitsland zijn veel strengere eisen. Men moet passen in de wetgeving. Om subsidies te krijgen voor scholen en vooral om als religieuze organisatie erkend te worden zoals de EKD en R.K. Kerk moet men voldoen aan de eisen van Körperschaft öffentliches Recht.

Maar ook christenen hebben verschillende organisaties: de Deense kerk is een nationale staatskerk. De katholieke kerk is hiërarchisch en gelovigen worden verondersteld richtlijnen uit Rome te onderhouden. Maar de praktijk varieert van land tot land.

Wij, Europeanen, verwachten van moslims dat ze het geloof als iets individueels zien, terwijl in veel, ook christelijke, landen godsdienst en politiek vaak door elkaar lopen.

Andere onderwerpen

In de vragenronde kwamen enkele internationale moslim organisaties aan de orde. De Islamitische Wereld Liga (Râbita) is meer een melkkoe die financiën ver-

strekt. De *Da'wa*, (letterlijk: oproep, het equivalent van zending of missie) waarvan het centrum in Libië ligt, richt zich vooral op landen ten zuiden van de Sahara. Het Moslim Wereld Congres wordt door Pakistan beheerd en beheerst. Deze internationale organisaties hebben vaak minder invloed dan lijkt.

Islamitische tradities in Groot-Brittannië

Tussen transnationalisme en adaptatie.

door Phil Lewis

Verslag door Jan Post Hospers

Dr. Phil Lewis is adviseur van de bisschop van Bradford voor interreligieuze zaken en universitair docent aan de Universiteit van Bradford voor religieuze conflicten en vredesstudies. Onderstaand verhaal is voor een deel een uitgebreide samenvatting en voor een ander deel een vertaling van een paper van Phil Lewis op de Journées d'Arras in Birmingham.

1. De moslims in Groot-Brittannië.

Phil Lewis begint met uit te leggen dat vanwege de geschiedenis en geografische ligging elk land een eigen karakteristieke moslimpopulatie heeft. Duitsland heeft veel moslims met een Turkse achtergrond en Frankrijk moslims uit Noord-Afrika. Zo komen de moslims uit Groot-Brittannië voor het grootste deel uit Zuid-Azië en 70 % van hen komt uit Pakistan of India, waarvan het merendeel uit Pakistan komt.

Ze kwamen vanaf het begin van de jaren zestig van de vorige eeuw om in de textielindustrie te werken in steden als Leeds, Birmingham en Bradford. Toen aan het eind van de jaren zestig de textielindustrie ineens stortte, vertrokken ze niet, zoals meestal gebeurde, maar bleven ze daar wonen. Hun aantal is zelfs enorm toegenomen. Waren er in Bradford in 1961 drie duizend, vijftig jaar later zijn het er 130.000. Opvallend is dat ook van de 3^e en 4^e generatie nog 80 % een huwelijkspartner uit Zuid-Azië zoekt.

2. De verschillende islamitische tradities

Lewis hecht er aan om te benadrukken dat niemand een moslim in het algemeen

is. Want de moslims uit Zuid-Azië hebben hun eigen religieuze tradities met zich meegenomen met als gevolg dat de belangrijkste stromingen uit de soennitische islam in Zuid-Azië nu ook in het

Verenigd Koninkrijk vertegenwoordigd zijn: de Deobandis, Barelvis en Ahl-i Hadith (deze laatste is een Pakistaanse salafistische groep). Hierbij komt dat deze tradities ook nog eens beïnvloed worden door de verschillende stromingen vanuit het Midden-Oosten. Het gaat dan om de salafisten die – ook financieel – ondersteund door Saoedi Arabië, om islamistische groepen uit het Midden-Oosten zoals Hizb-at Tahrir en de Moslim Broederschap en om de Jama'at-i Islami uit

Zuid-Azië. Ook verschijnen er in de grote steden in toenemende mate privé-scholen en interreligieuze groepen van de Turkse Fethullah Gülen-beweging.

Een boek dat goede beschrijving geeft van de verschillende groepen en stromingen binnen de islam in Groot-Brittannië is Innes Bowen: *Medina in Birmingham, Najaf and Brent: Inside British Islam* (Hust, 2014.)

Voordat Lewis ingaat op de verschillende groepen, maakt hij een paar opmerkingen vooraf.

Verschillen en nuances

Eigenlijk zijn alle moslimgroepen in Groot-Brittannië transnationale groepen, zeker in het begin. Een interessantere vraag is daarom in welke mate de verschillende groepen zich aanpassen aan hun nieuwe context. Daarom wordt dit punt meegenomen bij de beschrijving van de verschillende groepen. Vanwege de beperkte tijd gaat hij niet in op sji'itische groepen.

Met name bij beleidsmakers en journalisten is het een gewoonte geworden om groepen te simplificeren en op basis daarvan de waarden. Dan zijn de islamisten de slechte en de soefis de goede moslims. Maar binnen het soefisme, het salafisme en het islamisme zijn er ook heel verschillende groepen en stromingen. Dus de zaken liggen veel complexer en gedifferentieerder.

Een ander punt is dat de oudere generatie de onderlinge verschillen vaak nog wel weet te benoemen, maar de jongeren hebben daar geen in het algemeen helemaal weet van. Hier komt nog bij dat jongeren op zoek zijn naar een vorm van de islam, dat past bij hun meervoudige identiteit en dat hoeft niet precies te passen binnen één bepaalde islamitische school. In dit verband vertelt Lewis dat hij in een salafistische boekwinkel een op Arabische wijze geklede jongeman tegen kwam. Maar het bleek een Bengali te zijn. Hij was dus totaal anders gekleed dan zijn ouders, maar ook dan zijn leeftijdgenoten in Groot-Brittannië. Dit is typerend voor de zoektocht van dit soort jongeren in een omgeving waarin ze kunnen kiezen uit verschillende vormen van islam.

Deobandis

De meeste Britse moslims die afkomstig zijn uit Zuid-Azië behoren tot de twee traditionele soennitische scholen, die hun wortels hebben in de 19^e eeuw. Beide groepen hebben ook hun wortels in de soefi traditie. De Deobandis zijn genoemd naar de plaats Deoband, ten noorden van Delhi, waar hun moslimschool (*Madrasa Dar al 'ulûm*, letterlijk vertaald: huis van kennis) in 1867 werd gesticht. Het was een reformistische beweging die kritiek had op de volksislam met haar heiligen en heilige plaatsen. Dit leek voor hen teveel op hun hindoeïstische omgeving. Daarom wilden zij terug naar de zuivere bronnen van de islam: de Koran en de soenna. Binnen de Deobandis zitten heel uiteenlopende groepen. Er zijn er die zich a-politiek opstellen, zoals Tablighi Jemaat, maar juist ook hele politieke groepen zoals de Taliban in Afghanistan en Pakistan.

Barelvis

Als reactie op de Deobandis ontstonden in 1880 de Barelvis. Deze naam komt van de plaats, waar haar stichter Ahmad Riza Khan (1856-1921) woonde: Bareilly in Uttar Pradesh. Tussen de Deobandis en de Barelvis is tot op heden een heftig debat over de status van de Profeet. Volgens de Barelvis heeft de Profeet ook de eigenschap om in de toekomst te kijken en op verschillende plaatsen spiritueel en fysiek aanwezig te zijn als de drager van Gods Licht. Voor de Deobandis is dit 'sjirk'. Deze verschillen spelen tot nu toe een grote rol, zozeer zelfs, dat ze niet samen bidden. Daarbij komt, dat er in Pakistan in toenemende mate sprake is van sektarische haat, geweld en politieke instabiliteit. Deze slechtste aspecten van de Pakistaanse islam worden geëxporteerd naar het Verenigd Koninkrijk, mede door moslimpredikers uit Pakistan die van tijd tot tijd uitgenodigd worden om in de moskeeën te preken.

Voor wie meer wil weten over deze verschillende stromingen: Robert Rozehnal: *Islamic Sufism Unbound*, politics and piety in twenty-first century Pakistan (Palgrave Macmillan, 2007). In het boek van de historicus Ayesha Jalal: *Partisans of Allah; Jihad in South Asia* (Harvard University Press, 2008) worden de verschillende sektarische groepen in Pakistan beschreven.

Tablighi Jemaat

Van de verschillende groepen binnen de Deobandis, zijn vooral de Tablighi Jemaat ('de partij van de prekers') populair onder moslims. Het is een piëtistische revival-groep, die missionair ingesteld is. Hun wereldbeeld is dualistisch: het leven van het hier en nu is onrein en moet zo snel mogelijk achtergelaten worden om het paradijs te bereiken. Daarom zijn ze erg gemotiveerd om de in hun ogen afvallige moslims weer op het juiste pad te brengen en besteden ze 3 dagen per maand aan het bezoeken van andere moslimgroepen om hun boodschap te preken. Deze boodschap bestaat uit zes punten: het reciteren van de geloofsartikelen; de salât; de kennis van de principes van de islam en dhikr, het gedenken van God; respect voor de moslims; oprechtheid van intentie; giften geven en het goed gebruiken van je vrije tijd voor de weg van God. Daarnaast gaan ze soms ook voor veertig dagen naar het buitenland om daar hun boodschap te brengen. Hierbij wordt het contact met de in hun ogen decadente westerse wereld zorgvuldig vermeden.

De Tablighi Jemaat is de grootste missionaire moslimbeweging. Ze zijn in 1926 in India ontstaan. Wereldwijd zijn ze nu actief in 150 landen en hebben ze 80 miljoen aanhangers. Op hun jaarlijkse bijeenkomst in Tongi in Bangladesh komen 7 miljoen mensen. Dat zijn twee miljoen meer dan het aantal bedevaartgangers naar Mekka.

Op dit moment zijn ze bezig in Oost-Londen een megamoskee te bouwen met een capaciteit van 70.000 mensen. Ter vergelijking: in het Wembley Stadion kunnen 90.000 mensen zitten en in de Sint Paul's Cathedral 2500. De reden om deze moskee in Londen te bouwen is, dat Londen voor hen van strategisch belang is. Destijds was het de hoofdstad van het British Imperium en nu is het de toegang tot Europa. Een heel handig overzicht is Zacharias Pieri: *Tablighi Jemaat*, uitgegeven door Lapid Media in 2012, zie <http://www.lapidomedia.com/resources/tablighi-jamaat-britain>.

Door hun isolationistische manier van denken en optreden is deze groep erg controversieel. Duidelijk is ook, dat ze zich op geen enkele manier aanpassen aan hun context. Integendeel: ze zetten zich ertegen af. Maar met hun missionair

werk en hun a-politieke boodschap hebben ze wel succes onder de moslims en groeien ze snel. Tegelijkertijd vormen zij, net als de meeste Deobandis, een gemeenschap op zich en is het moeilijk om als westerse mensen met hen in contact te komen.

Tijd- en kritiekloze instituten

De Deobandis zijn het meest krachtig als het gaat om het vestigen van instituten. Van de 25 imam-opleidingen in Groot Brittannië zijn er 16 van hen, terwijl de Barelvis er maar 5 hebben. Het onderwijs op de imam-opleidingen van de Deobandis is vooral gericht op de teksten van de Koran en de hadith. Met veel respect worden de heilige teksten en de uitlegtradities gememoriseerd.

Maar er is totaal geen aandacht voor de ontstaansgeschiedenis van de tekst en de ontwikkeling daarvan, of de betekenis van die teksten in de huidige context waarin zijn leven. Dat is ook totaal niet de bedoeling, want dit pedagogisch model was bedacht om de islam te beschermen tegen de moderne wereld. Onderzoek

maakte ook duidelijk dat in Koeweit hetzelfde onderwijsmodel werd gebruikt. Als positief voorbeeld noemt Lewis het boek van dr. Abdullah Sahin: *New Directions in Islamic Education, Pedagogy & Identity Formation* (Leicester 2013). Sahin heeft een masterprogramma opgezet voor imams, dat gekenmerkt wordt door een levenslang kritisch en dialogisch proces van persoonlijke en sociale transformatie. In deze opleiding worden de imams wel getraind om de islam te verbinden met de context waarin ze leven.

Phil Lewis wijst in dit verband ook op het boek van Sheikh Mufti Saiful Islam, *Your Questions Answered* (2010). Op de achterpagina staat: “Terwijl de tijd verder gaat en we steeds dichterbij de Laatste Dag, de Dag van het Oordeel, komen, zien we dat de oemma in een crisis terecht gekomen is. De onwetendheid overheerst en in grote getale duiken misleidende ‘zogenaamde’ geleerden op, die onjuiste fatwa’s uitvaardigen en de mensen op een dwaalspoor brengen. Daarom verspreidt de fitna (beproeving) zich op alarmerende schaal. “ In het boek zelf beantwoordt Saiful Islam allerlei vragen als: tot hoe ver mogen vrouwen reizen, zonder de begeleiding van echtgenoot of mannelijk familielid, family planning, erfeniskwesties en polygamie. Zijn antwoorden zijn uiterst conservatief en bijna excentriek, waarbij de islam wordt beschouwd als een wereld in zichzelf.

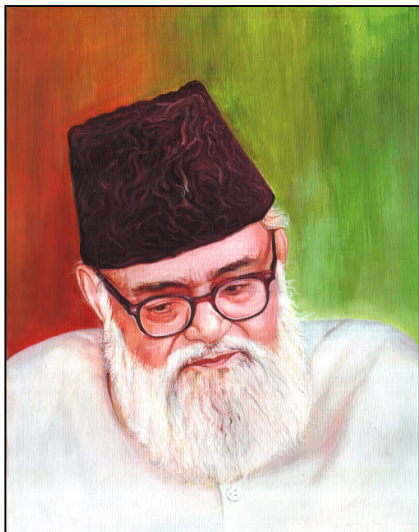
Salafisten (vrome voorouders)

Deze groep wordt door critici ook wel wahhâbisme genoemd, vanwege ‘Abd al Wahhâb (1703-1791). Zijn leer is maatgevend geworden voor het Koninklijk Huis van Saoedi Arabië. De salafistische traditie is invloedrijk geworden, mede vanwege de financiële steun vanuit Saoedi Arabië. In het salafisme is geen ruimte voor soefisme of rationalisme, het neemt de soenni traditie letterlijk en staat geen andere interpretaties toe. Van de groepen uit Zuid-Azië komen de Ahl-i Hadith (de mensen van de Traditie) het meest overeen met hen. Na 9/11 en de terroristische aanslagen in Londen op 7 juli 2005 is het salafisme uiteengevallen in drie groepen, de puristen, een politieke betrokken richting en de jihadisten.

Islamisten

Vaak worden ze ook fundamentalisten genoemd of vertegenwoordigers van de politieke islam. Het Islamisme is een modern verschijnsel. Vanuit hun streven

om de islamitische wetten op alle aspecten van het leven toe te passen, hebben ze een politieke ideologie gevormd. Hun geleerden, hun leiders en hun achterban komen uit kringen van buiten de traditionele ulamâ's en de traditionele islam.

De meesten van hen komen uit de moderne wereld: docenten, advocaten, journalisten, ingenieurs en ITC mensen. In Egypte heeft Hassan al-Banna, een onderwijzer, in 1928 de Moslim Broederschap opgericht. In India heeft Abul A'la Maududi in 1942 de Jama'at-i Islami (Islamitische Partij) opgericht. Ze zijn vaak kritisch op de traditionele koranscholen, die volgens hen alleen een fossiele vorm van islam leren en niet in staat zijn om zich te engageren met de moderne wereld.

Het islamisme omvat een breed spectrum aan posities. De meesten proberen om te participeren in en vorm te geven aan regeringen met een moslimmeerderheid en zijn gewelddoos. Velen van hen werken mee binnen een democratisch politiek systeem, zoals in Turkije en Maleisië. Er is een kleine minderheid die bereid is om met geweld een afvallig regiem omver te werpen. Al Qaida is een hybride van strenge salafistische islam met radicale Moslim Broederschap, die gevormd werd op de slagvelden van Afghanistan in de jaren 80 en 90. Toen bleek dat ze in Egypte en Algerije geen succes hadden, zijn ze zich gaan richten op de 'verre vijand' - de Verenigde Staten - vanwege hun steun aan dit soort repressieve regimes. Hizb-at Tahrir (Partij van de Bevrijding) is een afsplitsing van de Moslim Broederschap die in de jaren 50 werd gevormd in Palestina. Zij zijn tegen democratie maar gewelddoos. Vanaf de jaren 90 zijn ze ook actief in Groot-Brittanië.

Islamisme: veelvoud aan betekenissen

Lewis komt terug op het gebruik van termen als islamisten en soefi's door beleidsmakers en politici. Zijn ervaring is dat er onder de islamisten zeer geëngageerde, maatschappelijk betrokken mensen zitten, die misschien beter aangeduid kunnen worden met de term 'post-islamisten'. Een voorbeeld hiervan is Dilwar

Hussain, die het Markfield Instituut heeft verlaten en “New Horizons” heeft opgezet. En onder de soefi’s kunnen er dus hele afgesloten groepen zitten. Goed is om te beseffen dat in de koloniale tijd de soefi’s juist negatief gewaardeerd werden vanwege hun strijd tegen het kolonialisme, waarbij ze ook de term jihad gebruikten. De huidige afwijzende houding ten opzichte van het westen heeft dus wortels die teruggaan tot in de koloniale tijd in Pakistan.

Duidelijk is dat er binnen het islamisme is een grote diversiteit is. Aan de ene kant is er een aantal islamistische groepen, die betrokken zijn op de Britse samenleving, zoals de Islamic Society of Britain. En helemaal aan de andere kant van het spectrum staat een extremistische groep die Al Muhâjirun volgt en een afscheiding is van Hizb-at Tahrir. Deze laatste groep duikt regelmatig weer op onder een nieuwe naam, als ze weer eens verboden zijn. Vanwege hun extremistische en antidemocratische karakter is er vanuit de media grote belangstelling voor deze groep en de veiligheidsdiensten houden ze scherp in de gaten, maar in feite is het een kleine minderheid.

Soefi-groepen en -leiders

Ook de soefi groepen zijn gevarieerd en complex. In veel steden is er strijd tus-

sen soefi sheiks uit dezelfde regio’s, zoals bijvoorbeeld Kazmir. Daarnaast is er strijd tussen de verschillende tariqa’s (mystieke ordes) uit de hele moslimwereld. Phil Lewis noemt met name Sheikh Nazim al-Haqqani als een populaire soefi. Er zijn ook Amerikaanse soefi’s, die soms ook ‘witte sheiks’ worden genoemd, omdat het bekeerlingen zijn. Twee daarvan worden met name genoemd vanwege hun invloed in het Verenigd Koninkrijk: Hamza Yusuf en Nuh Keller. Keller heeft de VS verlaten en woont nu in Jor-

danië. Zareena Grewal toont in haar boek *Islam is a foreign country: American Muslims and the global crisis of authority* (New York Press 2014) aan dat moslims die willen leven als ‘authentieke moslims’ worden gestimuleerd om naar het Midden-Oosten of naar Zuid-Azië te gaan om zich daar te laten onderrichten in

de authentieke islam. Deze leraren hebben geen notie van het Westen, of hebben en diepe antipathie tegen het Westen, zoals Nuh Keller. In elk geval zijn ze niet in staat om een vorm van islam te ontwikkelen dat zich aanpast aan het Westen. Positiever is Lewis over Hamza Yusuf, die veel aanhang heeft in Amerika en in het Verenigd Koninkrijk. Tot 9/11 was hij ook antiwesters, maar nu is hij op een kritische manier betrokken op het Westen.

Conclusie

Concluderend kan gezegd worden dat Phil Lewis niet optimistisch is over bovengenoemde groepen als het gaat om hun vermogen om zich aan te passen aan de

westerse samenleving. Hij maakt ten slotte één uitzondering. Hierbij gaat het om een vorm van modernistische islam met stevige wortels in Zuid-Azië en in delen van het Midden-Oosten dat nu een soort van heropleving kent. Een uiting hiervan is het tijdschrift 'Kritische Muslim' van Ziauddin Sardar. Hier werken moslimgeleerden aan mee uit de Verenigde Staten en Groot-Brittannië, zowel mannen als vrouwen. Met name de delen 8 en 10 zijn interessant.

Deel 8 omdat dit over de crisis van de masculiniteit in de moslimwereld gaat. Hierin wordt kritisch ingegaan op een groep van 20-30 Pakistaanse jongens die als loverboys minderjarige Britse meisjes misbruikten. Tien jaar geleden zou een dergelijke kritische bespreking onbestaanbaar zijn. Deel 10 gaat op de dynamiek en ontwikkeling van het sektarisme in de islam. Het ontstaan van deze modernistische islam is een bemoedigende ontwikkeling.

De Hizmet Beweging. Theorie en praktijk

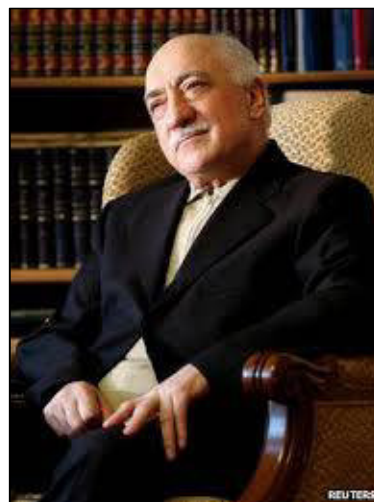
door Ismail Mesut Sezgin

Verslag door Martijn van Laar

Sezgin heeft in Istanbul politieke wetenschappen gestudeerd en is nu bezig met een PhD aan de metropolitan University in Leeds. Zijn onderzoek heeft als werktitel: 'The theory of moral responsibility in the writing of Fethullah Gülen'. Hij geeft tijdens de Journées d'Arras in Birmingham een inleiding over de theorie en praktijk van de Gülen-beweging. Hieronder een samenvatting van zijn verhaal.

Muhammes Fethullah Gülen

An de wieg van de Hizmet beweging staat Muhammed Fethullah Gülen. Hij werd geboren op 27 april 1941, is een Turkse geleerde, gepensioneerd imam, schrijver en opiniemaker. Hij is een soennitische moslim in de traditie van de Hanafitisch-Maturidische school en is beïnvloed door het onderwijs van Said Nursi, hoewel hij hem nooit persoonlijk ontmoet heeft. Gülen hecht grote waarde aan wetenschap (het bestuderen van natuurkunde, wiskunde en scheikunde schaaft hij onder de aanbidding van God), interreligieuze en interculturele dialoog en aan het meerpartijstelsel van de democratie.

Zijn formele taken legt Gülen neer in 1981. Tot 1994 deed hij vrijwilligerswerk. Van 1988 tot 1991 gaf hij een aantal prekenseries in bekende moskeeën van grotere steden. In de jaren '90 deed hij ook zijn interreligieuze bezoeken. Zo bezocht hij in 1997 de Paus. Hij bepleit geen nieuwe theologie. Moslims hebben een plicht tot dienst (Turks: *hizmet*) aan het algemeen belang van de gemeenschap, van de natie en van moslims en niet-moslims wereldwijd. 'De beste onder jullie is degene die het meest behulpzaam is aan de samenleving', aldus de overlevering van de profeet. In Gülens optiek is ieder mens 'ontologisch verantwoor-

delijk': we hebben de opdracht om goede daden te zaaien in deze wereld en om te oogsten in de komende. Dit leven is een test.

Gülen stelt zich drie doelen: het uitroeien van onwetendheid door middel van onderwijs, van armoede door middel van liefdadigheid en van discriminatie door middel van dialoog. Zijn volgelingen hebben wereldwijd meer dan 1000 scholen gebouwd en verspreid over de globe instituten opgericht om de interreligieuze en interculturele dialoog te promoten.

Gülen begon in de jaren '60 met het onderwijs van kinderen en de plaatselijk gemeenschap. Jaren '70 en '80 richtte hij met de subsidie van plaatselijke zakenmensen in het politiek gepolariseerde Turkije huizen en internaten op voor kinderen en studenten afkomstig van het platteland. Toen stichtte hij ook privé-scholen. De beweging ontwikkelde zich tot de meest invloedrijke en geïnstitutionaliseerde beweging in Turkije.

Karakteristieken en principes van de beweging

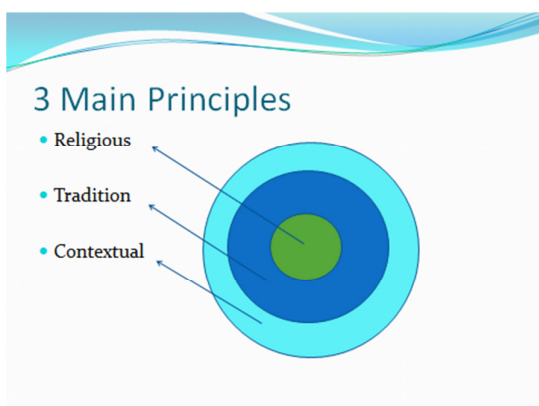
Als karakteristieken van de Hizmet beweging noemt Sezgin in de eerste plaats een meegaan met het verstaan van de huidige tijd: eigentijdsheid. In de tweede plaats staan de koranische principes centraal van rechtvaardigheid, eerlijkheid, matigheid en consistentie (*şirât al mustaqîm*). Ten derde moet elk conflict worden voorkomen. Zowel met mensen die dezelfde zaak behartigen als met mensen die tegenovergestelde doelen nastreven zoals bijvoorbeeld zendelingen in Turkije. De beweging dient zich redelijk op te stellen. Een duidelijke focus verdient de voorkeur boven het najagen van vele doelen tegelijkertijd. De beweging poogt hedendaagse problemen met wijsheid op te lossen en wil daarbij de meest productieve en efficiënte middelen vinden om doelen te bereiken.

De beweging laat zich - aldus Sezgin - leiden door drie principes, die als concentrische cirkels met elkaar samenhangen.

Religie als principe

De kern wordt gevormd door het *religieuze principe*. Hier hebben de traditionele islamitische morele waarden een plek. Deze waarden omschrijft Sezgin met de volgende woorden: rechtvaardig, eerlijk, hardwerkend, vriendelijke, liefdevol

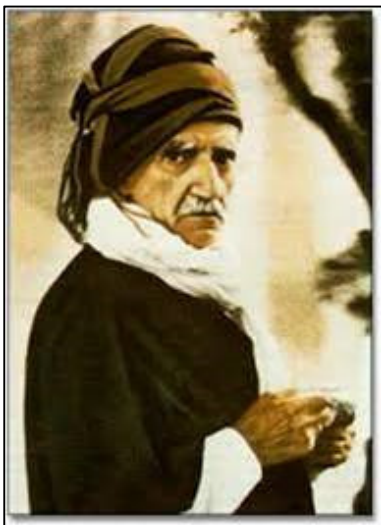

zijn.... En het vermijden van moord, roddel, laster, het zonder toestemming consumeren van het eigendom van een ander, stelen, gokken, liegen, kwaadspreeken, bespotten van anderen, inbreuk doen op de rechten van anderen, arrogantie, verdrukking, omkoperij, zelfmoord, afluisteren van privégesprekken, beloften breken, burens beledigen...

Traditie als principe

Als een schil om de religieuze kern heen liggen de traditionele waarden. Daaronder schaaft Sezgin de Ottomaanse erfenis, de metgezellen van de profeet, de leerlingen van Jezus, de islamitische geschiedenis en de Turkse geschiedenis.

Om een aantal traditionele waarden te preciseren noemt Sezgin in dit verband de naam van Said Nursi. Volgens Nursi moet een mens zo handelen dat hij of zij God behaagt. Hij moet collega's die zich ook inzetten voor de dienst (*hizmet*) aan de mensheid niet bekritisieren. Alle kracht moet liggen in oprechtheid en waarheid. De deugden en verdiensten van de broeder/zuster dienen vooral te worden gezien als je eigen deugden en verdiensten, waar je blij mee, dankbaar voor en trots op mag zijn. Nursi waarschuwt daarentegen voor rivaliteit en materieel winstbejag dat langzaam oprechtheid

uitholt en afbreekt. Ook waarschuwt hij voor het stelen en vleien van het ego. Voor het streven naar roem en status dat enkel de aandacht vestigt op zichzelf. Als er geen perfectie wordt bereikt, hoeft dat ook niet te leiden tot ontheffing van je dienst aan de mensheid. Een ieder doe wat in zijn/haar mogelijkheden ligt.

Een andere naam die Sezgin noemt als het gaat over de traditie waar de beweging

in wortelt is Mevlana Djalaluddin Rumi. Enkele gedachten te vinden bij Rumi: ‘Wees in vrijgevigheid en in het helpen van anderen als een rivier. In compassie en genade, wees als de zon. In het bedekken van andermans fouten, wees als de nacht. In boosheid en woede wees als was je een dode. In bescheidenheid en nederigheid wees als de aarde. In verdraagzaamheid wees als de zee. Verschijn zoals je bent, of wees zoals je verschijnt’.

In deze lijn spreekt ook Yunus Emre als hij dicht: ‘Hij zij zonder handen, wanneer iemand hem slaat. Hij zij zonder tong, wanneer hij wordt vervloekt. Hij voele zich niet met een gebroken hart, wanneer zijn hart gebroken wordt’.

Twee andere citaten die volgens Sezgin de traditie van de beweging kenmerken: ‘Heb de schepping lief, vanwege de Schepper’ (Yunus Emre) en ‘Iedereen is goed, ik ben slecht. Iedereen is tarwe, ik ben stro’ (Alvarli Efe), m.a.w. ‘beschouw ieder ander als beter dan jijzelf en jezelf als slechter dan ieder ander’.

Dit zijn de traditionele principes waarmee de Gülen-beweging zichzelf definieert en die de methode van dienstverlening (*hizmet*) bepalen. Hoe de beweging uiteindelijk vorm krijgt, is echter helemaal afhankelijk van de context.

Context als principe

De derde schil van principes wordt dan ook bepaald door de context. Afhankelijk van de context ligt het accent van de beweging bij onderwijs, liefdadigheid of dialoog. Hybride vormen zijn ook mogelijk. In centraal Azië begon de beweging met het oprichten van Gülen-scholen. Daar heeft het ook gewerkt. In Afrika zet

de beweging zich ook in voor onderwijs, maar is er een veel grotere behoefte aan het oprichten van ziekenhuizen en hulp bij het vestigen van bedrijven. In Duitsland is het weer een ander verhaal. In Duitsland leven 4 miljoen Turken. De beweging heeft er een klein Turkije gesticht. Er zijn scholen, kinderdagverblijven, dialoogcentra opgericht. De olympiade wordt nu zelfs in Duitsland gehouden, omdat er voldoende vrijwilligers zijn.

In het Verenigd Koninkrijk is het weer anders. Hier is geen gebrek aan goede onderwijsfaciliteiten. Hier zijn huiswerkinstituten opgericht, taalonderwijs, kleine instituten. In Engeland is met name aandacht voor dialoogactiviteiten. In de dialoog zijn er drie fasen te onderkennen: eerst willen we elkaar (beter) leren kennen om vooroordelen te toetsen. Met deze kennis zijn we vervolgens in staat om samen te leven. De derde fase is om waar mogelijk ook samen te werken en gezamenlijke problemen en uitdagingen op te pakken (werkloosheid, armoede, enz.). Deze verantwoordelijkheid begint weliswaar dichtbij huis, maar strekt zich ook in concentrische cirkels uit naar je buurt, je stad, je land en naar de wereldwijde gemeenschap.

Het doel van *hizmet* is in de eerste plaats individueel. Dat heeft te maken met onze ontologische verantwoordelijkheid als schepsel jegens de Schepper. We worden in dit leven moreel getest. Daarbij moeten we de drie aspecten van het leven vervullen, aldus Sezgin: leven op deze wereld, zorg dragen voor de schepping van God en goede daden zaaien om te oogsten in de nieuwe wereld.

Hierbij gaat het om een moderne interpretatie van de islam. Als individuele moslim kun je met deze principes heel goed meedoen in de moderne maatschappij.

Door samen te werken met anderen kun je echter veel meer bereiken. Zeker als het gaat over die terreinen die Gülen wil bestrijden: nl. onwetendheid, armoede en discriminatie. Hier komt de beweging volgens Sezgin in beeld.

Actuele kwesties

Ten slotte noemt Sezgin enkele actuele kwesties die spelen:

1. De rol van secularisme dat de religie controleert vgl. Turkse Diyanet die religie controleert. Gülen is tegen deze secularistische neiging om religie te controleren. Hij is echter blij met de Angelsaksische scheiding van kerk en staat, die de vrijheid van religie garandeert. 95% van de religie gaat in zijn optiek over ons individuele leven. Slechts 5% van de islam gaat over de inrichting van het sociale en politieke leven.
2. Hoewel de Gülen-beweging een islamitische beweging is, zijn de scholen – aldus Sezgin - in alle landen gewone scholen, ze opereren gewoon binnen het curriculum. Enkel proberen de docenten door hun gedrag voorbeeldfiguren voor de leerlingen te zijn. Daarnaast is er de mogelijkheid voor het volgen van lessen buiten het curriculum: koranlessen enz... Onderwijs is geen middel om te bekeren, maar wil mensen in staat stellen zelf na te denken.
3. Gülen is volgens Sezgin akkoord met het systeem van parlementaire democratie. Hij roept zijn aanhangers ook op om te gaan stemmen op de beste beschikbare , ook niet-islamitische partij.
4. Dialoog is vandaag de dag een urgentie. We moeten elkaar leren kennen.
5. Gülen stemde niet in met de missie van de Mavi Marmara, het schip dat vanuit Turkije de Palestijnse gebieden wilde bevoorraden en door Israël werd geënterd. Hij verdacht ze van een politieke agenda.
6. Kort refereert Sezgin ten slotte, zonder er verder op in te gaan, aan het conflict in Turkije van de AK-partij met de Gülen-beweging.

De Navigators

Interview door Esther Struikmans met twee vertegenwoordigers van de transnationale christelijke studenten-organisatie de Navigators:

Djurre Verschoor, communicatie- & eventmanager van de Navigators NL (NSV)

Laurence Koo, adjunct landelijk studentenwerk van de Navigators NL (NSV)

Wat merk je ervan dat je deel uitmaakt van een transnationale organisatie?

Dit is te merken in drie opzichten: ten eerste door werkbezoeken die we zelf afleggen bij afdelingen in het buitenland, en omgekeerd, door werkbezoeken vanuit het buitenland – bijvoorbeeld Singapore, Kenia of de VS – die wij hier ontvangen. Het betreft zowel werkbezoeken binnen Europa als ook daarbuiten; ten tweede door het feit dat hier bij de Navigators in Nederland een aantal buitenlanders, Amerikanen, werken; en ten derde doordat wij als Navigators Nederland een aantal mensen als zendeling uitzenden naar landen binnen en buiten Europa: bijvoorbeeld naar Frankrijk, Roemenië en Peru.

Hoe ga je om met culturele diversiteit tussen leden vanuit verschillende landen?

In praktisch opzicht is er niet zoveel verschil in benadering: gedragsregels die bij afdelingen in het buitenland gelden, hanteren wij bij Navigators Nederland sowieso al, ook binnen ons eigen land. Zo wordt er bij conferenties en andere bijeenkomsten geen alcohol geschonken, en wordt er gescheiden geslapen: mannen en vrouwen apart. Gezien de leeftijdsfase waarin de leden zich bevinden (studenten) vinden wij het belangrijk dat iedereen zich tijdens bijeenkomsten echt kan richten op waar het inhoudelijk om gaat, en niet met allerlei andere zaken bezig is. Als er tijdens een conferentie uitzonderingen gemaakt moeten worden, bijvoorbeeld qua eetgewoonten, dan is dat niet voor een hele delegatie uit een bepaald land, maar wordt er individueel gekeken of er met een bepaald(-e) dieet of overtuiging rekening gehouden moet worden: ook onder de Nederlandse leden zitten altijd wel enkele mensen die uit overtuiging bijvoorbeeld geen varkensvlees eten, of vegetariër zijn.

In sociaal opzicht proberen we een ‘lerende omgeving’ te zijn: we proberen, als leden uit verschillende culturen, zoveel mogelijk van elkaar te leren. Wanneer het een uitwisseling / uitzending van één persoon naar het buitenland betreft, ligt de verantwoordelijkheid zich zo goed mogelijk aan te passen primair bij die persoon. Maar natuurlijk doen degenen die vanuit het ontvangende land zijn aangesteld om de uitgezonden persoon op te vangen en te begeleiden, ook van hun kant hun uiterste best om zijn / haar verblijf zo goed en plezierig mogelijk te laten verlopen. Wanneer het een samenwerkingsverband van meerdere personen uit meerdere landen betreft (dus niet één individuele persoon die wordt uitgezonden), dan vergt dit van een ieder de nodige flexibiliteit en bereidheid tot aanpassing over en weer. Er is dan wat meer geduld nodig, en het opbouwen van een sterk interpersoonlijk vertrouwen vraagt wat meer tijd. Zo’n samenwerkingsverband over grenzen heen, met gelijkwaardige deelname uit meerdere landen, kan bijvoorbeeld op het gebied van leiderschap zijn, of bij de organisatie van een internationaal congres.

In algemene zin gesproken, ervaren wij de culturele diversiteit van onze (internationale) organisatie als een grote meerwaarde – als een ‘kruisbestuiving’: je leert veel van elkaar, juist door die culturele diversiteit. Je leert buiten je eigen kaders te denken. En het werkt ook sterk bemoedigend: de gedachte dat in een heel aantal andere landen mensen met dezelfde dingen, en voor dezelfde doelstellingen bezig zijn als jij, is zeker een bemoediging. Ook van het bericht dat binnen de afdeling van een ander land weer een positieve kentering is gekomen na een probleem / moeizame periode, die wellicht overeenkomsten toont met die waarin jouw nationale afdeling zich op dat moment nog bevindt, gaan hoop en bemoediging uit: als er bij hén weer een wending ten goede is gekomen, waarom bij óns dan niet?! En tenslotte kan de afdeling van het ene land in een bepaald opzicht een voortrekkersrol of voorbeeldfunctie vervullen voor de afdelingen in de andere landen. Ook dan is het een meerwaarde om niet alleen nationaal, maar transnationaal te opereren, namelijk omdat je je aan elkaar kunt optrekken.

Wat merk je van eventueel wantrouwen van de buitenwereld naar je organisatie toe, met name omdat het een religieuze, transnationale organisatie betreft – bij-

voorbeeld omdat men je in bepaalde landen verdenkt van een geheime agenda van zieltjeswinnerij / proselitisme?

Gelukkig heb ik daar nooit iets van gemerkt, en ook van anderen binnen de organisatie nooit iets over gehoord.

Gülen motiveert, inspireert enkel. Meer niet.

Interview door Ahmet Kaya

Ahmet Kaya doet aan de Radboud Universiteit een promotieonderzoek over meer-voudige identiteiten en loyaliteiten. Voor zijn onderzoek spreekt hij Turks-Nederlandse moslimstudenten, waaronder studenten uit de Gulenbeweging. Daarnaast is hij werkzaam bij Platform INS en sinds kort getrouwd.

Voor Begrip ging ik in gesprek met iemand van de Gulen-beweging, een jonge dame die aan een HBO studeert, in een studentenhuus verblijft met meerdere mensen die zich met de Gülenbeweging identificeren. Ik stelde haar een drietal vragen over de beweging waar zij in zit. Hieronder volgt het interview.

Hoe is het om actief te zijn in een beweging, die ook nog eens transnationaal is?

“Ik vind het wel leuk, vooral omdat we in een wereld leven waar globalisatie centraal staat. Zo voel ik mij ook meer verbonden met de wereld en met meerdere nationaliteiten. Ik vind dat dit veel voordelen heeft want zo kom ik meer te weten over diverse culturen en kan ik ook soms met ze in contact komen. Op deze manier heb ik de kans om het leven vanuit een breed perspectief te bekijken en op den duur helpt het mij dus om mijzelf te ontwikkelen op verschillende vlakken.”

Maar zijn er ook nadelen voor jou?

Na een korte stilte waarbij zij nadenkt geeft zij vervolgens aan:

“Nou nee, ik kan niet echt over nadelen spreken van de transnationaliteit. We zijn vrij in ons doen en laten. Daarnaast is het wel zo dat als in een situatie iets mij niet aanstaat en als ik hierin meegesleurd kan worden of mijn eigen invloed

minder kan worden, nou, dan neem ik geen blad voor mijn mond, ik durf wel te praten. Als ik vind dat iets niet past, dan zeg ik het gewoon en doe ik niet mee met wat mij niet aanstaat.”

Weer is ze even stil en schiet haar iets te binnen:

“Iets anders, wat misschien wel als nadeel voor mij geldt, is dat wanneer individuele acties breder getrokken worden naar heel Hizmet (nvdr: Turks voor dienstbaarheid, de benaming waaraan mensen uit de beweging de voorkeur geven). Niemand is perfect. Sommige gebreken horen nu eenmaal bij mensen. Een mens kan fouten maken, maar dat is niet te verwijten aan een gehele beweging of instelling. Om maar een voorbeeld van mijzelf te geven: Wanneer in mijn doen en laten een gebrek voorkomt dat met mijn persoon te maken heeft, laten we zeggen een persoonlijk obstakel dat ik nog niet overwonnen heb, dan zegt dat iets over mij. Je moet die desbetreffende fout dus los zien van de beweging. Helaas wordt dat niet altijd gedaan.”

En weer schiet haar iets te binnen: “Een nadeel van andere aard is het tegenovergestelde hiervan. Namelijk dat de mooie dingen die gebeuren enkel aan de mensen uit de beweging toegeschreven worden. Ik denk dat in de kern van de mooie dingen die gebeuren liefde voor Allah en onze geliefde Profeet (vrede zij met hem) centraal staan. Wat Hodja -Efendi (titel en bijnaam die gebruikt wordt voor Fethullah Gülen, de inspirator van de Hizmet-beweging) doet, is enkel motiveren, inspireren; meer niet.”

Niet iedereen is positief over Hizmet, er zijn ook genoeg mensen met wantrouwen over de beweging. Hoe kijk je daar tegenaan?

Eerst slaakt ze een diepe zucht.

“In één woord, ik vind dat onterecht. Men weet niet wat er speelt en speculeert alleen maar. De mensen die wantrouwen, trekken conclusies gebaseerd op aannames. Ik heb bijvoorbeeld iets meegemaakt met een jongen die niet in deze beweging zit. Hij deed zich voor als iemand die objectief zou zijn omdat hij ver van alle verschillende bewegingen stond. Hij prees het boek van Hanefi Avci (nvdr: een boek dat zich zeer negatief uitlaat over de Gulenbeweging). Hierop heb ik

dat boek aangeschaft en gelezen. Nou, dat was een van de slechtste boeken die ik heb gelezen. De auteur prees zichzelf volop en deed alsof hij de beweging helemaal had begrepen en probeerde deze onderuit te halen. Toen ik opnieuw met die jongen in gesprek kwam, vertelde ik hem dit en wat bleek, hij had dat boek zelf niet eens gelezen. Nou, ik weet wat er wel in dat boek staat en het staat gewoon vol met aannames en wantrouwen.

Ik denk dat er verschillende redenen kunnen zijn voor dit wantrouwen. Het kan komen door bijvoorbeeld één slechte ervaring met een persoon, wat daarna generaliseerd wordt naar de hele groep. Als bijvoorbeeld een Nederlander met één Turk een slechte ervaring heeft, dan wordt al snel de conclusie getrokken door die persoon ‘alle Turken zijn zo’. Maar ik denk dat sommige Nederlanders veel opener zijn om informatie te ontvangen wanneer je het vertelt dan sommige Turken zelf. Omdat veel Turken bepaalde ideologieën nastreven, zijn ze vaak extra bevooroordeeld.”

Ze vervolgt: “Ik probeer vragen van mensen wel te beantwoorden. Maar eigenlijk alleen wanneer ze onbevooroordeeld zijn. Als mensen bepaalde ideologieën aanhangen, hebben ze vaak een oordeel over anderen klaar staan omdat ze denken dat iedereen hetzelfde is. Heel erg ‘wij-zij’ denken dus. Ik denk dat partijdigheid niet ertoe moet lijden dat je kijk op een mens eronder gaat lijden.

Daarnaast is men snel geneigd te denken dat ik alleen maar boeken van Fethullah Gülen lees. Nou, dat is dus niet zo. Ik lees boeken van diverse schrijvers. Zo kan ik mijzelf ontplooiën. Dat kan niet als je alleen dingen van één kant bekijkt.”

Ze eindigt haar verhaal met de woorden:

Dat is ook hoe Hodja-Efendi het aanpakt en in voorbeeld ons leert. Hij heeft het zelf vaak over Westerse denkers. Bij zo’n verwijzing denk ik dikwijls dat hij vooral ook naar de desbetreffende persoon verwijst met de bedoeling om mensen te motiveren ook die boeken te lezen. Uit je comfort-zone komen dus, zou je kunnen zeggen.”

Boeken

Joden, christenen, moslims: onopgeefbaar verbonden?

Een discussie tussen Dick Boer en Anton Wessels, maart 2014.

“De kerkorde plaatst de bijzondere verhouding tot Israël vóór de opdracht van het getuigenis tot alle volken” was indertijd de toelichting op Art. I/7 “Over de kerk” van de nieuwe PKN-kerkorde van 2004 waarin o.m. sprake is van de “onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël” en het “zoeken naar het gesprek met Israël inzake het verstaan van de H. Schrift, in het bijzonder betreffende de komst van het Koninkrijk Gods”. Vanaf dat moment heeft het Amsterdamse Leerhuis van Tenach & Evangelie zich gebogen over de vraag of deze belijdenis verbreed zou moeten worden tot de relatie met de islam resp. de moslims als “Dritter im Bunde” zonder tekort te doen aan de exclusiviteit van de bestaande formulering.

Een recente trits bijeenkomsten – en hopelijk niet de laatste - vond plaats maart j.l. met Dick Boer en Anton Wessels als bekende gesprekspartners. Samengevat cirkelden de stellingen rondom de vragen van de geloofsgemeenschappen (het volk en de kerk en de oemma) rondom het godsbegrip (de enige God van Israël) en de Schriften (Tanach, Evangelie/NT en Qur’ân) resp. haar verstaan. Het boeiende van het gesprek vond ik vooral dat de inleiders niet probeerden om de politieke kant van de zaak daarbij als stoorzender te laten fungeren of zelfs voor de duidelijkheid te vermijden. Beiden bleven met hun inbreng trouw aan hun eigen disciplines: zo benadrukte Dick Boer vooral de beladen geschiedenis van de West-Europese kerk(en) met de joodse presentie in haar regio en de consequenties daarvan voor ons vertroebelde zicht op de messiaanse tijd of - zoals de kerkorde het noemt - “de komst van het Koninkrijk”. Anton Wessels kwam terug op het belang van een gezamenlijk lezen van elkaars Schriften, ook recht doend aan hun profetisch karakter.

De zelfkritische vraag hoe de Kerk zich verhoudt tot de particulariteit van (de God van) Israël en Tanach zou de vraag kunnen oproepen of dit ook dit ook een thema is binnen de moslimgemeenschap. Al zou daar de historische urgentie minder kunnen zijn omdat de Shoah nooit in Arabische landen heeft plaatsgehad. In elk geval is het voor Israël geen optie zich te assimileren! De Kerk zal in haar kyrie zich weer bekeren tot Israël' s God zonder Jezus Christus te "vergojsen" (zoals Joden dat zien) of als plaatsvervanger aan te stellen (zoals in sommige vormen van christelijke theologie). En wat het lezen van de "eigen" Schrift betreft: is er in de Qur'ân sprake van eenzelfde onmogelijkheid de H. Schrift (voor christenen het Evangelie) te lezen zonder daarbij gestoord te worden door de Tanach? Beide sprekers waren het erover eens dat voor alle tradities het bij lezen en verstaan van de tekst ook gaat om het recht doen aan de mondelinge tradities, zoals Talmoed en Hadith.

Een ander kritisch punt is de herwaardering van het schisma kerk/synagoge. Deze is niet een zwart-wit afscheiding in de eerste eeuw maar een gescheidenheid als resultaat van een eeuwenlang proces van continuïteit en vervreemding dat zijn beslag kreeg rond de Constantijnse tijd. In hoeverre heeft die kerkvisie van scheiding de kerkorde mee bepaald? Als Maimonides al concludeerde dat de jood, de christen en de moslim de "tale Kanaäns" verstaan en spreken waarom zou dat nog niet steeds als werkprogram kunnen dienen voor onze tijd en voor een doorgaande bespreking? - Anne-M. Visser

N.B. De discussie van beide auteurs is uitgebreid verschenen in tijdschrift *Ophef* (2014) no. 1

Arabische Bijbel

Sidney H. Griffith, *The Bible in Arabic. The Scriptures of the 'People of the Book' in the Language of Islam*, (Princeton University Press, 2013) is een heel rijk boek van een bijzondere man aan het einde van een lange loopbaan. De Amerikaanse Jezuïet Griffith is specialist op het gebied van de oosterse christenen, die al eeuwen leven 'in de schaduw van de moskee' zoals de titel van een ander boek van hem luidt. Hij heeft vooral de middeleeuwse en latere ontwikke-

lingen beschreven die de Kopten, Syrische, Palestijnse en Iraakse christenen doormaakten. Griffith kent hun taal en ontwikkeling. Hier gaat hij in op de bijbelse teksten in het Arabisch. Griffith benadrukt heel sterk dat de bedoeïenen, die als taal Arabisch hadden, bij de komst van Mohammed geen boek hadden. De Arabische christenen gebruikten waarschijnlijk geen Arabisch in hun liturgie, maar Aramees/Syrisch. Zij waren zelf tweetalig: in het dagelijkse leven spraken zij wel Arabisch en moeten dat ook gebruikt hebben in de omgang met mensen van de nieuwe religieuze beweging die in hun omgeving ineens sterk groeide. Pas toen de islamitisch beweging gestabiliseerd was en ook politieke leiding had gekregen over heel Syrië, Irak, Egypte en Perzisch gebied werd, werd de bijbel (geheel of in fragmenten) ook in het Arabisch vertaald. Dit past in de vertaalbeweging waarin ook andere teksten, vooral uit het Grieks, in het Arabisch werden vertaald, zoals filosofische maar ook geografische en natuurkundige geschriften. Christenen gebruiken tot nu toe vaak geen Arabisch, maar Koptisch of Syrisch in hun liturgie. Het oudste boek in het Arabisch is de Koran. De vertalingen van de bijbel kwam pas toen de Arabische taal al bekend was geworden door de teksten van de Koran.

Griffith is een criticus van mensen die over de islam schrijven als ‘een vaag en slap aftreksel van christelijke ideeën’. We moeten de islam niet beschouwen als de opvolger van sekten als de Ebionieten of andere joods-christelijke sekten uit de eerste eeuwen van het christendom. De Koran kent de subtiele verschillen tussen de diverse joodse en christelijke tradities en heeft een duidelijke eigen agenda.

Op deze studie over de vroegste vertalingen van Bijbelteksten volgt dan een overzicht van de polemische en andere studies aan moslimkant. De traditie dat de joden en christenen de originele tekst van de bijbel niet (meer) hebben, maar een ander hebben vervalst, heeft wel belemmerd dat moslims de Bijbel zelf (in het Arabisch) lazen, maar niet helemaal. In de 15^e eeuw was er bijvoorbeeld de Egyptische geleerde al-Biqā’i die voor zijn commentaar op de Koran de Bijbel erbij haalde. Maar hij was een uitzondering: juist dit respect voor de joodse en

christelijke Bijbel heeft wel gezorgd dat zijn korancommentaar verdacht werd in de geschiedenis.

Schriftvervalsing?

Een tweede boek in deze traditie is de bundel uitgegeven door de Duits-Syrische christen Timo Güzelmansur, *Das koranische Motiv der Schriftfälschung (tahrif) durch Juden und Christen*, (Regensburg: Pustet, 2014). Twee moslims en drie christenen bespreken hier het moeilijke concept van *tahrif*, dat beweert dat de joden en christenen de originele teksten hebben vervalst. De twee moslims gaan allebei terug tot voorgangers. Mohamed Abdul Rahem richt zijn aandacht op de geëerde exegeet Mahmud al-Alusi (1802-1852). Abdul Rahem doceert aan de Duitse afdeling van Al-Azhar in Cairo. Hij schreef een dissertatie over godsdienstvrijheid die hij in 2012 in Münster verdedigde. De tweede moslim auteur is de Macedonische Leila Demiri, die in Istanbul, in Rome (bij de Jezuieten van de Gregoriana Universiteit) studeerde, maar in 2008 haar dissertatie verdedigde bij Cambridge University. Haar studie gaat over de Bijbelstudies van Najmuddin al-Tufi (stierf in 1316). Tufi maakt een onderscheid tussen vervalsing van de tekst en afwijkende of verkeerde uitleg. In het algemeen accepteert hij de tekst van de Bijbel zoals die door joden en christenen is overgeleverd, maar geeft hij een uitleg die verschilt van de dominante christelijke uitleg in zijn tijd. Zoals ook bij Qisa'i wil hij vertrekken vanuit dezelfde tekst als christenen en joden en gaat dan aan de gang met een eigen analyse. Wij noemen dat hermeneutiek, en de christelijke auteurs van deze Duitse bundel (een initiatief van CIBEDO) gaan ook die kant uit. – Karel Steenbrink

Islamochristiana 39

Islamochristiana is een van de publicaties van het Pauselijk Instituut voor Arabische en Islamitische Studies (PISAI) in Rome. De uitgave bevat drie onderdelen: een min of meer technisch onderwerp, artikelen over de dialoog, boekbesprekingen.

Het eerste deel van nr. 39 gaat over ethiek in diverse godsdiensten. Twee bijdragen van resp. Martin Mc Keever en Jean-Marie Gueullette gaan over christelijke ethiek, zes andere behandelen aspecten van de moslim moraal. Zo legt Šafîq Ğarâdî uit dat de moslim moraal gebaseerd is op de *tawhîd* en op het nabootsen van Gods gedrag, dat iedere mens instinctief kent. Ignazio de Francesco onderstreept het belang van *niyya* (intentie) bij elke handeling. Ida Zilio Grandi bespreekt complexe betekenis van *tawba* in relatie tot God en de mens. Paul L. Heck bekijkt vanuit Ibn Hazm's *Ṭawq al-Ḥamāmah* (De ring van de duif), hoe zijn houding tegenover de moraal eruitziet. Jason Welle bestudeert de correspondentie van `Abbâd de Ronda met een van zijn leerlingen en behandelt 'hypernomistische' soefi-ethiek. Maurice Borrmans belicht noodsituaties, bijv. die van minderheden, als aanleiding om af te wijken van vastgestelde normen.

Bij de sectie geschiedenis vermeldt Rick Oaks een vreemde droom van de rechter Al-`Awris over de kruisiging van Jezus. In de sectie 'hedendaagse debatten' pakt Michael Fitzgerald het moeilijke probleem aan van de Arabische Lenten.

In het onderdeel 'hedendaagse dialoog tussen moslims en christenen' bericht John O'Brien over de zorgelijke situatie van christenen in Pakistan.

Voor meer details zie www.pisai.it

-P. Reesink

Van her en der

Boodschap van paus Frans aan het einde van de Ramadan.

Dierbare moslim broeders en zusters

Met grote vreugde bieden wij u onze oprechte gelukwensen aan en onze beste wensen ter gelegenheid van het 'Id al Fitr aan het einde van de maand Ramadan, gewijd aan vasten, gebed en hulp aan de armen.

Vorig jaar, het eerste jaar van zijn ambtsuitoefening, heeft Paus Frans persoonlijk de traditionele boodschap ondertekend. Bij een andere gelegenheid heeft hij zich tot u gericht als 'onze broeders en zusters' (Angelus, 11 augustus 2013). Wij weten goed wat deze woorden betekenen. Christenen en moslims zijn immers binnen de menselijke familie die de ene God heeft geschapen broeders en zusters.

Laten we ons herinneren wat paus Johannes-Paulus II in 1982 tot de religieuze moslim leiders zei: "Wij allen, christenen en moslims, wij leven onder zon van dezelfde barmhartige God. Beiden geloven wij in één enkele God, schepper van de mens. Wij juichen zijn soevereiniteit toe en wij verdedigen de waardigheid van de menselijke persoon als dienaar van God. Wij dienen en aanbidden God en wij getuigen van onze totale onderwerping aan Hem. We mogen dus in de ware zin van het woord onszelf broeders en zusters noemen in het geloof in één, enige God" (Kaduna, Nigeria, 14 februari, 1982).

Kardinaal Jean-Louis Tauran: "vredesbruggen bouwen, in het bijzonder daar waar moslims en christenen lijden onder dezelfde verschrikkingen van de oorlog".

Wij danken de Eeuwige voor wat wij gemeenschappelijk hebben, terwijl we ons terdege bewust zijn van onze verschillen. Wij zien het belang in van het bevorderen van een vruchtbare dialoog, gebaseerd op wederzijds respect en vriendschap.

Aangezien we onze inspiratie halen uit gedeelde waarden en ons gesterkt weten door onze gevoelens van waarachtige broederschap, worden wij geroepen om samen te werken aan gerechtigheid, vrede, en het respecteren van de rechten en waardigheid van elke persoon.

Wij voelen ons heel bijzonder verantwoordelijk voor diegenen die het meest onze hulp nodig hebben: de armen, de zieken, de wezen, de migranten, de slachtoffers van mensenhandel en allen die lijden onder een of andere vorm van afhankelijkheid, welke dan ook.

Wij weten dat onze huidige wereld te kampen heeft met ernstige uitdagingen die vragen om de solidariteit van alle mensen van goede wil. Het gaat vooral over de dreiging waarmee het milieu te maken heeft, de wereldwijde economische crisis, en de grote aantallen werkelozen, speciaal onder de jeugd. Deze omstandigheden veroorzaken een gevoel van kwetsbaarheid en een gebrek aan vertrouwen in de toekomst. Laten we ook niet de problemen vergeten van talrijke gezinsleden, van elkaar gescheiden en die hun dierbaren en vaak jonge kinderen moeten achterlaten.

Laten we dus samenwerken om bruggen van vrede te bouwen en verzoening te bevorderen, vooral daar waar moslims en christenen lijden onder de verschrikkinge van de oorlog.

Moge onze vriendschap ons aansporen om altijd samen te werken om de talrijke uitdagingen aan te gaan met wijsheid en voorzichtigheid. Zo zullen we spanningen en conflicten verminderen en het algemeen welzijn bevorderen. We zullen zo ook bewijzen dat godsdiensten een bron van harmonie kunnen zijn voor het geluk en welzijn van heel de gemeenschap.

Laten we bidden dat verzoening, gerechtigheid, vrede en ontwikkeling tot onze belangrijkste prioriteiten blijven behoren voor het geluk en welzijn van heel de menselijke familie.

Met paus Frans zenden wij u onze hartelijke wensen voor een vreugdevol feest en een voorspoedig leven in vrede.

Het Vaticaan, 24 juni, 2014.

Kardinaal Jean-Louis Tauran, voorzitter van de Pauselijke Raad voor de Interreligieuze Dialoog.

P. Miguel Ángel Ayuso, secretaris

Witte Pater Hans Vöcking eredoctor in Vallendar, Duitsland

Op dinsdag 29 april ontving Witte Pater Hans Vöcking een eredoctoraat aan de Philosophische-Theologische Hochschule te Vallendar bij Koblenz. Toen in de zeventiger jaren duizenden `gastarbeiders´ uit Turkije, Marokko, Algerije en andere landen met een moslim meerderheid in Europa kwamen werken betekende dit een sociale en religieuze uitdaging voor de kerken. De Witte Paters, of zoals ze officieel heten, de Missionarissen van Afrika, namen daarbij het voortouw in de rooms-katholieke kerk. In Frankrijk waren dat Michel Lelong en Jacques Jacques Ghys, in België Charles Deckers, in Spanje Emilio Galindo, in Nederland Piet Backx, opgevolgd door Piet Reesink en in Duitsland Hans Vöcking. Pater Petrus Bsteh, die in Oostenrijk een dialoogcentrum begon, behoort niet tot de Witte Paters. De meesten van hen hadden in Rome Arabisch en islam gestudeerd aan het Pontificale Instituut voor Arabische en Islamitische Studiën, in de wandeling PISAI genoemd, voor ze naar een Afrikaans land met een moslim meerderheid vertrokken.

Pater Vöcking werd in 1940 in Gronau geboren. In 1962 werd hij lid van de Missionarissen van Afrika. Hij studeerde in Trier, Leuven en Rome. Op 22 maart 1970 werd hij tot priester gewijd. Hij was ruim acht jaar in het bisdom Oran (tegenwoordig Wahrân) in Algerije verbonden aan een studiecentrum, voor hij in 1978 eerst in Keulen, later in Frankfurt het bureau CIBEDO opzette en uitbouw-

de. Deze afkorting staat voor Christlich-Islamische Begegnung – Dokumentationsleitstelle. Hij wist voor elkaar te krijgen dat elk rooms-katholiek bisdom in Duitsland een eigen orgaan kreeg voor voorlichting over de islam en voor relatieopbouw met moslims. Hij werkte daarbij ook nauw samen met Islam-referenten van de Evangelische Kirche in Duitsland respectievelijk Micksch, Mildenerger, Klautke en Affolderbach. Want ook de protestantse kerken in Europa stelden islamdeskundigen aan.

Sedert 1980 ontmoeten al die kerkelijk geëngageerde islamfunctionarissen, mannen en vrouwen, elkaar jaarlijks voor een meerdaagse conferentie, Journées

d'Arras, genoemd naar de plaats in Noord-Frankrijk, waar de eerste ontmoetingen plaats vonden. De eerste jaren had pater Vöcking de organisatie en de leiding van deze Journées. De promotor, Doktorvater zegt men in Duitsland van Hans Vöcking, Prof. Dr Günter Riße, had vele bladzijden nodig om zijn verdiensten op te sommen. Met zijn protestantse

collega's zorgde hij er voor dat op elke Katholikentag en elke evangelische Kirchentag een goed programma aan de islam was gewijd.

Hij zat in diverse kerkelijke en theologische adviescommissies, die met migratie en islam te maken hadden. In 1998 legde Vöcking zijn werk bij CIBEDO neer en werd hij opgevolgd door Dr Barbara Huber, een jonge in Rome gepromoveerde islamologe. Zelf kwam Hans V. in dienst van PISAI als docent en stond hij tevens voor islamzaken ter beschikking van de CCEE, de Raad van Rooms-Katholieke Bisschoppenconferenties in Europa met zijn kantoor in St. Gallen in Zwitserland. Hij was toen tevens hun contactman in Brussel bij organisaties van de Europese Unie. Nog weer later was hij verbonden aan een documentatiecentrum in Brussel. België werd zo zijn derde vaderland. Geboren in Gronau achter Enschede had hij ook in het Vlaamse Leuven theologie gestudeerd. Als we dat

willen, kunnen we dus Nederlands met elkaar spreken. Hij stelt het op prijs als ik hem Nederlandse publicaties toezend.

Ik had het voorrecht zowel in de Journées d'Arras als in de "Islam in Europe Committee" van de Conferentie van Europese Kerken (KEK) in Genève nauw met hem samen te werken. De Islam in Europe Committee ressorteerde van 1978 tot 1985 onder de KEK. Namens de CCEE was H. Vöcking eerst observer naast M. Lelong als lid. In 1983 werd Vöcking lid. Ondergetekende was in die periode secretaris. Vanaf 1986 ging de islamcommissie van beide Europese kerkelijke organisaties uit. Vöcking werd secretaris en ondergetekende voorzitter. Ons mandaat was voorstellen doen ter verbetering van het theologisch onderwijs in heel Europa met het oog op de ontmoeting met moslims. In 1993 volgde Vöcking mij op als voorzitter en werd ik adviseur tot 1997. Ons rapport werd in het Duits, Engels, Frans, Nederlands, Italiaans, Russisch en Spaans uitgegeven. Tijdens het voorzitterschap van Hans V. bestond de opdracht van de kerken uit het publiceren van een studie over huwelijken tussen christenen en moslims. Deze studie werd ook in vele talen vertaald. De Italiaanse editie kreeg zelfs een herdruk.

Onder leiding van Hans Vöcking kwam ook een studie tot stand over wederkerigheid tussen christenen en moslims. V. bleef actief in de Europese commissie ook onder de nieuwe naam "Committee for Christian-Muslim Relations in Europe", totdat deze werd opgeheven in 2008. Daarna bleef Vöcking zich in Duitsland maar ook daarbuiten inzetten voor meer ruimte voor islamstudie binnen de theologische curricula. Ook bleef hij spreekbeurten vervullen en schrijven in boeken, Festschriften en tijdschriften. Hij was een vraagbaak voor velen. Toen in 2000 de Georges Anawati Stiftung werd opgericht, werd hij voorzitter van de theologisch commissie van deze stichting. De stichting werd genoemd naar de Egyptisch Dominicaan, groot kenner van de islamitische filosofie en theologie en tevens dialoogpionier, Anawati (1905-1994). In 2014 gaf Vöcking een boekje van hem uit in Duitse vertaling Georges C. Anawati, *Ich liebe die Muslime. Weil sie Gott lieben. Aufforderung zum Dialog*. Freiburg Herder Verlag, 2014, 143 blz. Nummer 11 in de Schriftenreihe.

In 2010 verzorgde H.Vöcking deel 8: *Nostra Aetate und die Muslime. Eine Dokumentation*, 177 blz. (door mij besproken in *Begrip* jrg. 37, nr.1, 2011, bl. 33-35). De dialoog werd voor Pater Dr. Hans Vöcking een opdracht voor zijn hele leven, aldus zijn promotor. Redactie en medewerkers van *Begrip* wensen hem van harte geluk met dit welverdiende eredoctoraat. Mijn vrouw en ik vonden het heel bijzonder dat we deze ceremonie ter ere van onze vriend mochten meemaken. - Jan Slomp

Artikelen

Hans Vöcking, 'Organizations as attempts at integration of Muslims in Germany' in Gé Speelman, Jan van Lin and Dick Mulder, editors *Muslims and Christians in Europe, Breaking New Ground. Essays in honour of Jan Slomp*, Kampen, Kok, 1993 , blz 100-111

Hans Vöcking, 'Begegnung von Christen und Muslimen. Der KEK/CCEE Ausschuss Islam in Europa' in G. Risse Hg. *Wege der Theologie. An der Schwelle zum dritten Jahrtausend. Festschrift für Hans Waldenfels*. Paderborn Bonifatius Verlag, 1996 S. 601-607

Hans Vöcking, "Der islamische Gebetsteppich" in Ralf Geisler und Holger Nollmann (Hg), *Muslime und ihr Glaube in kirchlicher Perspektive*, Freundesgabe für Heinz Klautke zum 65.Geburtstag , Hamburg, EB-Verlag 2003

Jan Slomp en Hans Vöcking, redactie, *De aanwezigheid van Moslims in Europa en de Theologische Opleiding van Pastorale Werkers*, Eindrapport "Islam in Europa", Commissie KEK en CCEE, April 1992. Vertaling Pater M. Geijbels

Jan Slomp and Hans Vöcking, ``*The Churches and Islam in Europe*`` , Studies in Interreligious Dialogue 21 Jg., nummer 2 , 2011, blz. 211-232

Vooroordelen hebben we allemaal

Het minisymposium werd in januari 2014 georganiseerd door Nieuwemoskee Live in samenwerking met Moslimvrouwenorganisatie Al Nisa en Buro Prinor naar aanleiding van de presentatie van het boek 'Van Jeanny naar Amina. 30 jaar moslima in Nederland' van Amina Sebbar. Net zoals er vooroordelen bestaan

over moslims algemeen, bestaan ze ook over de Nederlandse vrouw die op een bepaald moment in haar leven ervoor kiest om moslim te worden.

Het doel van het symposium was om te laten zien hoe makkelijk er in vooroordelen gedacht wordt. Dat gebeurde door de bezoekers er mee te confronteren.

Er waren ruim 40 bezoekers met verschillende achtergronden. De middag werd gepresenteerd door Fatima Sebbar, presentatrice bij 5colors. Na een welkomstwoordje van Amina Sebbar, directeur van Buro Prinor, volgde de presentatie 'Wil jij mij wel leren kennen' door Lilia Bani van Stichting Nieuwemoskee Live. Ze confronteerde het publiek met hun eigen vooroordelen door middel van foto's. Het is lastig stereotype beelden en vooroordelen te veranderen, maar na haar presentatie waren er toch weer een paar doorbroken.

Na een korte pauze nam Esma Alariachi het woord. Alariachi is bekend van de 'Meiden van Halal' en is momenteel voorzitter van Moslimvrouwenorganisatie Al Nisa. Zij begon met een aantal persoonlijke anekdotes en daagde daarmee het publiek uit die van hen te vertellen. Door haar vlotte babbel ontstond een interactie van bijna een uur, waarbij reacties van ontzet, verbazing en een lach elkaar afwisselden.

Tenslotte werd het eerste exemplaar van het boek 'Van Jeanny naar Amina. 30 jaar moslima in Nederland' door Amina Sebbar uitgereikt aan Esma Alariachi, als zijnde het huidige 'gezicht' van Al Nisa, een organisatie die een grote rol gespeeld heeft in haar proces van moslim worden en zijn.

Een getekend exemplaar kon tegen een gereduceerd tarief aangeschaft worden en daar werd volop gebruik van gemaakt. Er waren nog lekkere hapjes en gelegenheid tot napraten en netwerken. De organisaties kijken terug op een geslaagde bijeenkomst.

Foto's: prinor.nl/Fotogalerij